

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

Людмила Войтко

ЖІНКА-ФАРАОН ХАТШЕПСУТ ЯК ІСТОРИЧНА ПОСТАТЬ

У статті проаналізовано історичні особливості правління першої в історії Стародавнього Єгипту жінки-фараона Хатшепсут. Акцентовано увагу на винятковості обставин, за яких Хатшепсут посіла престол фараона. Виявлено особливості її державницьких спрямувань, роль у становленні державності країни. Окреслено її внесок у зміцнення економіки і торгівлі Стародавнього Єгипту. Підсумовано роль та значення постаті жінки-фараона Хатшепсут в історії країни.

Ключові слова: фараон, Стародавній Єгипет, Хатшепсут, піднесення країни.

Lyudmila Voitko

THE FEMALE PHARAOH HATSHEPSUTH AS A HISTORICAL FIGURE

The article analyzes the historical features of the reign of Hatshepsut, the first female pharaoh in the history of Ancient Egypt. Attention is focused on the exceptional circumstances under which Hatshepsut took the pharaoh's throne. The features of its statesmanship, its role in the formation of the country's statehood are revealed. Its contribution to strengthening the economy and trade of Ancient Egypt is outlined. The role and significance of the figure of the female pharaoh Hatshepsut in history is summarized.

Keywords: pharaoh, Ancient Egypt, Hatshepsut, rise of the country.

Історія знає чимало знаменитих жінок, але жінка-фараон Хатшепсут стала першою особою жіночої статі, яка зуміла посісти престол і стати першою в історії жінкою-фараоном Стародавнього Єгипту. Актуальність теми статті обґрунтовується значенням дослідження діяльності жінки-фараона Хатшепсут, як історичної постаті.

Підґрунтям написання статті стали праці сучасних вітчизняних дослідників та науковців, які фрагментарно висвітлюють проблемне питання роботи – К. Литвиненко [1], А. Мартинюк [2], В. Дрогомирецької [3], О. Бутко [4], Ю. Савельєва [5], К. Гамалії [6] та ін., присвячені дослідженню діяльності жінки-фараона Хатшепсут, як історичної постаті.

Мета статті – дослідження діяльності жінки-фараона Хатшепсут, як історичної постаті.

К. Литвиненко доводить: «Права давньоєгипетських жінок були досить обширними...Деякі жінки навіть ставали фараонами. Наприклад, Хатшепсут» [1, с. 86].

А. Мартинюк зазначає: «Жінки могли бути служницями бога – жрицями, вони ставали іноді верховними володарями замість своїх чоловіків, як це було у випадку з царицею Хатшепсут [2, с. 84].

Хатшепсут (Перша з благородних дам) – давньоєгипетська цариця, яка була п'ятим фараоном XVIII-ої Династії. Вона посіла престол в 1479 році до н.е. і царювала спільно з Тутмосом III, який став фараоном в юному віці роком раніше. Хатшепсут була головною дружиною Тутмоса II, батька Тутмоса III. Сучасними єгиптологами вона, як правило, розглядається як один з найуспішніших правителів Стародавнього Єгипту і жінкою-фараоном, яка правила найдовше. Так, В. Дрогомирецька наводить відомості, згідно із якими: «Перша згадка світовій історії про жінку в політиці, яка дійшла до наших днів, відноситься до далекого п'ятнадцятого сторіччя до нашої ери. Першою жінкою-політиком була єгипетська цариця Хатшепсут» [3, с. 122].

Загалом, слід зазначити, що в історії Стародавнього Єгипту цариця Хатшепсут займає виняткове місце. Вона змогла очолити могутню державу і керувати нею більше 20 років. Однак, найразючішим фактом було те, що цариця коронувалася як законний фараон, ігноруючи багатовікову єгипетську релігійну традицію престолонаслідування за наявності спадкоємця чоловічої статі – Тутмоса III, її племінника і пасинка. Тобто, жінка-фараона Хатшепсут стала першою особою жіночої статі, людиною, яка зуміла зайняти царський престол і стати першою в історії Єгипту жінкою-фараоном. Після того, як вона посіла престол, її стали йменувати тронним ім'ям – Мааткара. О. Бутко та О. Рябініна стверджують: «Жінок-фараонів в історії Стародавнього Єгипту було відносно небагато. Приклади їх безроздільної влади – це періоди владарювання Нітокрис, Нефрусебек, Хатшепсут» [4, с. 269].

У перші роки царювання Тутмоса III Хатшепсут ретельно планувала «переворот», в ході якого від політики назавжди відійшов чиновник Інєні, а керівні посади зайняли вірні цариці люди: Хапусенеб і Сенмут. Вочевидь, найбільш важливим політичним діячем того часу був Хапусенеб, який об'єднав в своїх руках посади царського візира «чати» і Верховного жерця Амона. З такими могутніми союзниками у Хатшепсут з'явилося достатньо підтримки і засобів, щоб залишити після себе значний слід в давньоєгипетській історії.

Вона повністю зосередила в своїх руках управління країною, залишивши своєму племіннику лише другорядні функції. Коли вплив Хатшепсут зміцнівся, вона була проголошена Царем Двох Земель і Старшою Дочкою Амона. Недосвідчений Тутмос III не міг не визнати

переваги своєї мачухи-тітки, і Хатшепсут стала четвертою жінкою-фараоном, відомою в історії Стародавнього Єгипту. Цей політичний крок не супроводжувався ніякими потрясіннями: ні ворожнечею протиборчих партій, ні громадянською війною. Проте, зробити такий крок Хатшепсут могла тільки за підтримки відданих і, без сумніву, зацікавлених сановників, найзначнішими з яких були Хапусенеб і Сенмут.

Щоб підтвердити своє нове становище, Хатшепсут наказує зображати себе в образі царя-чоловіки з усіма символами влади фараонів. Давня царська титулатура перероблялася з урахуванням статі володарки. За релігійної традиції правлячий фараон ототожнювався з богом Хором, але Хатшепсут часто іменувалася Хором жіночої статі, що явно суперечило єгипетським уявленням про фараона. У скульптурі і на рельєфах періоду самовладного правління Хатшепсут фігурує в чоловічому вбранні, і її вигляд переданий відповідно до канону зображення чоловічого тіла, за винятком небагатьох ранніх статуй цариці. Також варто зазначити, що перша жінка фараон Хатшепсут зображувалася як чоловік і носила фальшиву борідку [5, с. 56].

Хатшепсут увійшла в історію як мирна правителька, яка вважала за краще витратити більшу частину своїх скарбів на будівництво храмів, а не на захоплення нових територій.

Однак, за час її правління збереглися дані, принаймні, про шість військових кампаній. Більшість з них не виходили за межі звичайних сутичок або стримуючого впливу на деякі прикордонні села, які намагалися атакувати єгипетські поселення. Перша кампанія. Напад нубійців на південні кордони Єгипту, який, практично, перетворився на звичай після смерті чергового фараона, не змусив себе довго чекати. В його результаті було спалено кілька значних єгипетських укріплень, що, мабуть, було зроблено для з'ясування реакції нової правительки. Перебуваючи ще в якості регента, Хатшепсут не піддалася паніці і вирушила разом з військом до Нубії, таким чином, відбивши атаку. Друга кампанія. В цьому випадку ворогами виявилися племена Сирії і Палестини, які здійснили низку безперервних атак на прикордонні пости, змусивши відреагувати єгипетську монархиню. Точна дата цієї кампанії невідома, але, швидше за все, вона сталася, коли Хатшепсут вже була коронована. Одним з явних свідчень про цю подію є той факт, що на цей раз цариця не брала участі в поході особисто. Третя і четверта кампанії. Причина знову була в Нубії. Невідомо, чому нубійці збунтувалися на цей раз, однак єгипетська влада були невблаганна. Третя військова кампанія Хатшепсут сталася на 12-й рік її правління, а четверта – на 20-й, і обидві були успішно завершені. Вважається, що в другому випадку участь брав Тутмос III. П'ята кампанія. Сталася повстання народів мау, які проживали на південь від Нубії, відразу після четвертої кампанії, можливо, завдяки союзу між ними і нубійцями. Також, ймовірно, похід очолював Тутмос III. Шоста

кампанія. Новий похід в Палестину так само очолив Тутмос III, який, мабуть, уже передбачив свою роль майбутнього фараона-завойовника, яка з часом буде тільки міцніти. В ході цієї кампанії було завойоване повстале палестинське місто на території Сектора Газа. Датування цієї події відноситься до кінця правління Хатшепсут, можливо, перед самою смертю цариці. У цей період її роль при царському дворі звелася до простого спостерігача, а домінуючим монархом вже стає Тутмос III. К. Гамалія доводить: «Правління Хатшепсут стало часом «лікування ран» країни після звільнення від ярма варварів. Жінка-фараон відновлювала зруйновані культурні пам'ятники і зводила свої, переважно на власну честь, як це зазвичай робили фараони-чоловіки. Хатшепсут «підхопила прапор» батька за масштабом ведення будівельних робіт. В її царювання вони набули значного розмаху. Перші споруди побудовані в Карнаці і Луксорі, а також на західному березі Нілу (навпроти Фів). Храм Амона-Ра вона перетворила на національну святиню, на підході до якої стояли шість її колосальних статуй. Поруч була споруджена молельня з блоків червоного пісковика і чорного граніту, декорованих сценами, що зображують Хатшепсут за виконанням царських ритуалів і обов'язків. Найвиразнішою спорудою Хатшепсут став її похоронний храм в Дейр ель Бахрі, у віддаленій частині Фів. Талановитий архітектор Сенмут побудував для неї чудовий храм, прикрашений дорогоцінними металами, скульптурами і рельєфами, терасами із зовнішньою колонадою. Дорогу до храму прикрашали сфінкси з головами Хатшепсут у вигляді бога Озіріса. Фігури були яскраво розфарбовані: тіло і обличчя жовті, борода синя, пов'язка з червоно-зеленими смугами. Рельєфи нижньої тераси зображують Хатшепсут у вигляді сфінкса, що нищить дев'ятьох ворогів, які уособлюють чужоземні країни» [6, с. 332].

Також дослідники відзначають, що «період правління цариці характеризується небувалим економічним, соціальним і культурним піднесенням. Єгипетський народ сприймав тільки чоловіка в якості правителя державою. Із-за цього Хатшепсут доводилося одягатися тільки в чоловічі вбрання. Пізніше, жінки на чолі держав зустрічаються все частіше – цариці, імператриці, королеви, княгині» [3, с. 122].

Під час правління Хатшепсут була відновлена торгівля з іншими країнами. Ще однією знаменною подією, що трапилося на 15-й рік правління Хатшепсут, була торгова експедиція в Пунт – легендарну країну, з якої єгиптяни привозили кращі сорти ладану і міри і яка, ймовірно, розташовувалася на території нинішнього Сомалі. Під командуванням носія царської печатки Нехесі ця експедиція пересувалася як сушею, так і морем, і була присвячена не тільки торгівлі, а й ретельному вивченню флори і фауни Пунта, а також його соціальної та політичної організації. Це було такою важливою подією під час царювання Хатшепсут, що вона, не вагаючись, наказала прикрасити багато стін свого храму на західному березі Фів сценами з

цієї чарівної подорожі. Вочевидь, Хатшепсут розцінювала морську експедицію в Пунт як одну з найзначніших подій свого правління, гідну увічнення [7, с. 67].

Після завершення будівництва храму в Дейр-ель-Бахрі, на 15-му або 16-му році свого правління, велич Хатшепсут почала поступово слабшати на користь Тутмоса III. Після тривалого правління цариця Хатшепсут померла в своєму палаці в Фівах на самоті і покинута усіма. Смерть Хатшепсут вважається досить раптовою. За єгипетським літочисленням, вона померла між 20 і 22-м роками правління Тутмоса III.

Отже, жінка-фараон Хатшепсут правила у Стародавньому Єгипті у XV столітті до н.е. За життя Хатшепсут шанувалася народом, що підтверджується наявністю посмертного культу цариці, усталеного в Фівах. Вона відома успішною внутрішньою політикою, розвитком торгівлі та будівельними проєктами. Найвизначнішим досягненням Хатшепсут стало те, що вона – перша жінка, якій вдалося посісти престол фараона Стародавнього Єгипту.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Литвиненко К. Д. Становище жінки у Стародавньому Єгипті. *Збірник тез доповідей студентів історичного факультету, студентського самоврядування МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки-2016* / За заг. ред. д. політ. н., проф. КВ Балабанова, д. е. н., проф. О.В. Булатової. Маріуполь, 2016. С. 86–87.
2. Мартинюк А. В. Правове становище жінок у Стародавньому Єгипті. *Історіосфера: матеріали Тринадцятої наукової конференції викладачів, здобувачів вищої освіти та молодих учених Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*, [6-7 квіт. 2018 р.]. Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Рада молодих учених та спеціалістів; редкол.: Ю. А. Добролюбська (відп. ред.) та ін. Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2018. С. 83-86.
3. Дрогомирецька В. К. Роль жінки в сучасній світовій та українській політиці. *Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональні виміри. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Івано-Франківськ, 12-13 жовтня 2017 р.). Івано-Франківськ, 2017. С. 121–122.
4. Бутко О.О., Рябініна О.В. Статус жінки в Давньому Єгипті як гендерний феномен. *Збірник тез доповідей IV Міжнародної наукової конференції курсантів і студентів «Культура як феномен людського духу (багатогранність і наукове осмислення)»*. До 70-річчя Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, 16-17 листопада 2017 року. Львів: ЛДУ БЖД, 2017. С. 268–270.
5. Савельєв Ю.Б. Застосування принципу колективних прав як механізм соціального включення. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2011. Вип. 13. С. 55-63.
6. Гамалія К. Жінка-фараон: достовірність віртуального образу. 2nd International scientific and practical conference «International scientific innovations in human life» (August 25-27, 2021) Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom. 2021. С. 329–336.

7. Ореховський В. Торгівля Стародавнього Єгипту. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І. С. Зуляка. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017. Вип. 2. Ч. 2. С. 65–68.

Павло Кравченко

АНГЛІЙСЬКІ КОЛОНІЇ В ПІВНІЧНІЙ АМЕРИЦІ: СТАНОВЛЕННЯ

У статті йдеться про становлення перших англійських колоній у Північній Америці. Головна увага звернена на колонію Вірджинія, на території якої виникло перше постійне поселення англійців, та Нову Англію, колонії якої зіграли вирішальну роль у становленні американської нації.

Ключові слова: колонізація, колонія, переселенці, індіанці, самоуправління.

Pavlo Kravchenko

THE FORMATION OF ENGLISH COLONIES IN NORTH AMERICA

The article explores the establishment of the first English colonies in North America. The primary attention is focused on the Virginia colony with the first permanent English settlement in the region, and New England, whose colonies played a crucial role in shaping the identity of the American nation.

Keywords: colonization, colony, settlers, Indians, self-government.

Виникнення англійських постійних колоній у Північній Америці – явище світового значення. І справа не лише в тому, що вони заснували країну, яка сьогодні відома як Сполучені Штати Америки: спосіб життя, що його започаткували білі й темношкірі поселенці, з часом вплинув, і продовжує це робити, на мільярди людей в різних частинах земної кулі. У зв'язку з цим вивчення історії США є актуальним і повчальним і для нас.

Для дослідників цікавим є погляд на американську історію самих американців, адже вони у багатьох випадках краще розуміють та оцінюють події минулого своєї країни, у тому числі й перші десятиріччя її заселення колоністами. В американські історіографії цій темі присвячені багато ґрунтовних досліджень. Ми поставили перед собою завдання проаналізувати матеріали двох праць американських істориків, в яких аналізуються події першої половини XVII ст. в колонії Вірджинія та колоніях Нової Англії [1, с. 45-72; 2, с. 120-175].

Інтенсивна колонізація англійцями на початку 17 ст. Північної Америки розпочалась з того, що у 1606 р. король Англії Джеймс 1-й видав грамоту так званій Вірджинській компанії, що надавала їй право засновувати поселення між 34-ю та 45-ю паралелями. Акціонери